

УДК 373.3.011.3-051:378:[80:37.02]

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.14>

Галина КАПТУР

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0001-6989-563X

Валентина ВІТЮК

доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0003-4981-9925

Бібліографічний опис статті: Каптур, Г., Вітюк, В., (2022). Лінгводидактичні засади формування пунктуаційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 89–97, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.14>

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті обґрунтовано лінгводидактичні засади формування пунктуаційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі навчання української мови. Установлено, що лінгвістичну основу навчання пунктуації становлять принципи української пунктуації, до яких зараховано синтаксичний, смисловий та інтонаційний. У лінгводидактичній площині процес формування пунктуаційної компетентності ґрунтується передусім на розумінні таких термінів як «пунктуація», «розділовий знак», «пунктограма», «пунктуаційне правило», «пунктуаційні норми». Проаналізовано поняття «пунктуаційна компетентність майбутнього вчителя початкових класів», яке потлумачено як набуту особистісну здатність оформлювати писемне мовлення будь-якого функційного стилю відповідно до чинних пунктуаційних норм на основі ціннісного ставлення до мови. Зазначено, що навчання пунктуації відбувається із застосуванням таких традиційних методів, як розповідь, бесіда, робота зі словником, метод вправ, а також інноваційних, зокрема проєктного, дослідницького, ситуаційного та інтерактивного. Наголошено, що у процесі вивчення пунктуаційних норм використовуються різні типи завдань, зокрема: списування, пунктуаційні практикуми, диктанти, добір прикладів і складання речень для ілюстрування певних пунктограм, складання речень за схемами, опорними словами чи синтаксичними конструкціями, перебудову речень, редагування текстів, написання творчих робіт. Зазначено, що в умовах модернізації вищої освіти, оновленні її змісту та структури, зростає значущість самостійної роботи студентів, оскільки в результаті самоосвітньої діяльності студенти набувають навичок самостійного здобування знань, вміння застосовувати правописні знання у конкретних комунікативних ситуаціях. Встановлено, що впровадження технології формування пунктуаційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів значно розширює діапазон можливостей суб'єктів освітнього процесу, оскільки сприяє осмисленому застосуванню компетенцій під час освітнього процесу.

Ключові слова: пунктуація, пунктограма, пунктуаційні уміння й навички, пунктуаційна компетентність майбутнього вчителя початкових класів.

Halyna KAPTUR

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0001-6989-563X

Valentyna VITIUK

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0003-4981-9925

To cite this article: Kaptur, H., Vitiuk, V. (2022). Lnhvodydaktychni zasady formuvannia punktuatsiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Linguistic didactic principles of the formation of punctuation competence of future teacher of the primary school]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 89–97, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.14>

LINGUISTIC DIDACTIC PRINCIPLES OF THE FORMATION OF PUNCTUATION COMPETENCE OF FUTURE TEACHER OF THE PRIMARY SCHOOL

The article substantiates the linguistic didactic principles of the formation of punctuation competence of the future primary school teacher in the process of learning the Ukrainian language. It was established that the linguistic basis of punctuation education is the principles of Ukrainian punctuation, which include syntactic, semantic and intonation. In the linguistic didactic plane, the process of formation of punctuation competence is based primarily on the understanding of such terms as «punctuation», «punctuation mark», «punctuation chart», «punctuation rule», «punctuation norms». The concept of «punctuation competence of the future primary school teacher» is analyzed, which is interpreted as the acquired personal ability to form written speech of any functional style in accordance with current punctuation norms based on a valuable attitude to language. It is noted that teaching punctuation takes place using such traditional methods as narration, conversation, working with a dictionary, the method of exercises, as well as innovative ones, in particular project, research, situational and interactive. It is emphasized that in the process of studying punctuation norms, various types of tasks are used, in particular: writing down, punctuation practices, dictation, selecting examples and composing sentences to illustrate certain punctuation patterns, composing sentences according to schemes, supporting words or syntactic constructions, restructuring sentences, editing texts, writing creative works. It is noted that in the conditions of modernization of higher education, renewal of its content and structure, the importance of independent work of students is increasing, because as a result of self-education, students acquire skills of independent acquisition of knowledge, the ability to apply spelling knowledge in specific communicative situations. It was established that the introduction of technologies for the formation of punctuation competence of the future primary school teacher significantly expands the range of possibilities of the subjects of the educational process, as it contributes to the meaningful application of knowledge.

Key words: punctuation, punctogram, punctuation skills, punctuation competence of future teacher of the primary school.

Актуальність проблеми. Модернізація освіти, а також інтенсивні соціокультурні трансформації, глобалізаційні комунікативні процеси поживають інтерес дослідників до особистості фахівця освітньої галузі, покликаною успішно виконувати соціальні запити, розв'язувати професійні завдання в мінливих умовах сучасного суспільства, уміти спілкуватися державною мовою в усній і писемній формах (Закон України «Про вищу освіту», «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державний стандарт вищої освіти, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року). У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема граматичної (пунктуаційної) компетентності фахівця будь-якої галузі, освітньої зокрема, як здатності пунктуаційно правильно оформлювати документи різного функційного призначення, продукувати тексти професійного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнення теоретичних напрацювань з україністики дало змогу вивчити лінгвістичну природу українського правопису, яку досліджували С.Бибик, Д. Ганич, К. Городенська, С. Єрмоленко, А. Загнітко, М. Плющ, Н. Тоцька, К. Шульжук та інші. З'ясовано, що психологічні аспекти вироблення пунктуаційної компетентності розкрито в працях Л. Проко-

лієнко, М. Пучковського, де зосереджено увагу на особливостях формування пунктуаційних умінь і навичок.

Аналіз спеціальної літератури засвідчив, що теоретичний та практичний аспекти навчання пунктуації висвітлено в доробках О. Біляєва, О.Глазової, Т.Білявської, Х. Карповець, Н. Ковальчук, Л. Сегіна, З.Терлака, І. Ющука та інших. Проблема навчання правопису й формування відповідної компетентності в учнів початкової та основної школи аналізують Н.Бондаренко, Т. Груба, О.Горошкіна, В. Зінченко, Н. Ковальчук, С.Омельчук, Л. Попова, І. Хом'як та інші.

Специфіка вивчення пунктуації в закладах вищої освіти набула висвітлення в поодиноких наукових розвідках, які лише частково стосуються проблеми формування пунктуаційної компетентності, зокрема: методика розвитку правописної компетентності студентів розроблено в дослідженні В. Вітюк; питання формування правописної грамотності запропоновано в роботі Х. Карповець; питання компетентнісного підходу до навчання правопису схарактеризовано в науковій праці І. Хом'яка; лінгводидактичні засади формування мовленнєво-комунікативних компетентностей у процесі вивчення пунктуації викладено у праці Н. Ковальчук.

Як засвідчує ретроспективний аналіз, дослідження з лінгводидактики вищої школи охоплюють окремі аспекти навчання пунктуації,

водночас поза увагою залишається методика формування пунктуаційної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Мета статті. Окреслення шляхів формування пунктуаційної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі навчання української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пунктуація становить другу частину правопису – це правила вживання на письмі розділових знаків (Український правопис, 2019, р. 161). Термін пунктуація (від латин. *punctuatum* – *punctum* – крапка) потлумачено як систему правил уживання на письмі розділових знаків і як розділ мовознавчої науки про використання розділових знаків (Загнітко, 2011, р. 489).

Українська пунктуація – система регламентована, вона тісно контактує з культурою писемного мовлення, оскільки до складників такої культури належить правильне пунктуаційне оформлення тексту (Гуйванюк, 2002).

Пунктуаційне оформлення тексту, речення загалом або окремих його елементів здійснюється за допомогою *пунктограм*, тобто розділових знаків, різновид яких і місце визначають відповідні правила: тире між підметом і присудком, кома при відокремлених членах речення тощо.

В українській мові використовують десять розділових знаків: *крапку* (.), *знак питання* (?), *знак оклику* (!), *кому* (,), *крапку з комою* (;), *двокрапку* (:), *тире* (–), *три крапки* (...), *дужки* ( ), *лапки* (« »). Роль знака переносу або з'єднання частин слова відіграє *дефіс*, знака скорочення – *скісна риска*. Розділовими знаками є також *проміжок*, що позначає межу між словами, й *абзац*.

У поняття пунктограми входить і відсутність розділового знака в тому чи іншому місті, якщо ця відсутність формулюється у вигляді правила.

Пунктуаційна система кожної мови, й української в тому числі, будується відповідно до принципів, які унормовують писемне мовлення. Принципи пунктуації – це загальні закономірності розташування розділових знаків, що є першою та необхідною умовою пунктуаційного оформлення тексту (Караман, 2011). Українська пунктуація ґрунтується на трьох взаємопов'язаних принципах: граматичному, смислового та інтонаційному, тому дискусія про те, що покликані виражати в писемній мові пунктуаційні знаки – ритмомелодіку мов-

лення чи синтаксичну структуру, – на думку А. Загнітка, «не може бути визнана коректною, оскільки жоден із цих аспектів не існує окремо, ізольовано» (Загнітко, 2011, с. 845). Так, часто один розділовий знак відображає, наприклад, граматичне і смислове, граматичне й інтонаційне, граматичне, смислове та інтонаційне членування мовлення. Іноді принципи суперечать один одному. Найчастіше це стосується граматичного й інтонаційного принципів, так, інтонаційне оформлення звертання в середині речення у писемному мовленні завжди виокремлюється комами, проте інтонаційно не виділяється.

Структурний (або граматичний, синтаксичний) принцип є одним із основних для української пунктуації й полягає в тому, що розділові знаки є засобом відокремлення чи виділення певних граматичних компонентів тексту: крапка, знак питання, знак оклику відділяють у тексті одну синтаксичну одиницю від іншої; кома, крапка з комою, двокрапка, тире на межі предикативних частин складного речення; розділові знаки, які виступають показниками різноманітних ускладнювачів простого речення (вставні і вставлені слова, словосполучення, речення; звертання; вигуки; однорідні члени речення; відокремлені члени речення і т. ін.), тобто розділові знаки виражають синтаксичні зв'язки, розкривають синтаксичну будову речення. Як слушно вважає А. Загнітко, «структурні розділові знаки – це фундамент усієї пунктуації, поза ними вона втрачає свою цілісність і кодифікованість. Водночас вони являють собою той мінімум, користування мовою без якого видається вельми проблематичним. Структурні розділові знаки регламентовані у своєму вжитку, їх використання є стійким, максимально співвідносячись із логічним і смисловим членуванням реченнєвої структури» (Загнітко, 2011, с. 846).

Провідна роль граматичного принципу української пунктуації визначила особливості формулювання пунктуаційних правил у чинному правописі. Окрім того, граматичний принцип, на нашу думку, має важливий вплив на синтаксичне членування мовлення для інтонаційно-правильного читання, що особливо актуально для майбутнього вчителя початкової школи (Гуйванюк, 2002).

Суть смислового принципу пунктуації полягає в тому, що розділові знаки впливають на зміст речення, вказуючи на смислове чле-

нування і взаємозв'язок думок. Н. Ковальчук стверджує, що якщо за допомогою мови одна особа передає свої думки і почуття іншій, то розділові знаки мають подвійне значення: 1) сприяють ясності у викладі думок, відокремлюючи одне речення від іншого чи одну його частину від іншої; 2) виражають почуття того, хто говорить, і його ставлення до слухача (Ковальчук, 2003, 135). Смысловий принцип найчастіше реалізується разом із граматичним. Цілком погоджуємося з А. Загніткою у тому, що «домінувальними у пунктуації виступають структурні й смислові закономірності внутрішньореченневого членування» (Загнітко, 2011, с. 847).

Інтонаційний (ритмомелодійний) принцип пунктуації відображає в писемному мовленні ритмоінтонаційне оформлення висловлення, тобто розділові знаки розглядаються як показники ритму та інтонації мовлення. Наприклад, для розмежування речень у тексті використовуються крапка, знак питання, знак оклику (за граматичним принципом), а вибір одного з цих знаків залежно від інтонаційного оформлення речення (інтонаційного принципу) та від його значення (смысловий принцип). Інтонаційний принцип реалізується у зв'язку з граматичним та смисловим. Інтонаційний зміст розділових знаків є також додатковим, оскільки, з одного боку, графічні засоби мови не можуть передати всіх ритмомелодійних нюансів усного мовлення, а з іншого – інтонація зумовлюється смисловим і граматичним членуванням мовленнєвого потоку. Наприклад: *Необхідно, щоб виховання дітей, любов і повага до дітей, вимоги до них і дружба з ними, – щоб усе це було самою суттю вашого духовного життя, мій друже* (В. Сухомлинський).

Пунктуаційна грамотність студентів формується на основі знання пунктуаційних правил, смислового та інтонаційного аналізу речень. Відповідно передумовою успіху в навчанні пунктуації є постійна увага до її призначення та функцій розділових знаків (Терлак, 2019). Найважливішим призначенням методики вивчення пунктуації є розуміння студентами комунікативної ролі розділових знаків, що є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики.

На нашу думку, *пунктуаційна компетентність майбутнього вчителя початкових класів* – це набута особистісна здатність оформлювати писемне мовлення будь-якого функційного

стилю відповідно до чинних пунктуаційних норм на основі ціннісного ставлення до мови.

У процесі формування пунктуаційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів практичні заняття мають особливо важливе значення, оскільки вироблення пунктуаційних навичок відбувається в міру автоматизування відповідних умінь, що забезпечує багаторазове виконання вправ. Проведення практичних занять передбачає реалізацію таких завдань: поглиблення й уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи; формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнення, опанування навичок організації професійної діяльності; накопичення первинного досвіду організації виробництва й техніки управління ним; оволодіння початковими навичками керівництва, менеджменту, самоменеджменту (Ортинський, 2009).

Базовий для формування пунктуаційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів програмовий матеріал можна впорядкувати відповідно до навчального плану фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Практикум з українського правопису» мало на меті сформувати стійку мотивацію та свідоме прагнення до вивчення мови, актуалізувати й скоригувати здобуті мовні й мовленнєві знання, уміння й навички, виробити вміння створювати й редагувати тексти, дотримуючись пунктуаційних норм української мови. Під час вивчення дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом. Синтаксис» студенти поглиблюють знання пунктуації української мови.

Орієнтування на принципи й форми роботи в закладах вищої освіти дає змогу дібрати найбільш доречні та максимально ефективні методи й прийоми формування пунктуаційної компетентності (Кучерук, 2010, р. 246).

Теоретико-практичний метод вправ дає змогу виробити належні вміння й навички, реалізувати принцип свідомості й автоматизму. О. Біляєв називає вправою виконання навчальних завдань для закріплення теоретичних відомостей та оволодіння практичними вміннями й навичками (Біляєв, 2004, р. 2).

У процесі вивчення пунктуаційних норм використовують різні типи завдань, зокрема: списування, пунктуаційні практикуми, диктанти, добір прикладів і складання речень для ілюстрування

певних пунктограм, складання речень за схемами, опорними словами чи синтаксичними конструкціями, перебудову речень, редагування текстів, написання творчих робіт (можуть бути ускладнені пунктуаційними завданнями).

Паралельно з традиційними в навчанні пунктуації доцільно використовувати інноваційні методи навчання, зокрема проєктний, дослідницький, ситуаційний та інтерактивний (Кучерук, 2010).

Т. Туркот до інноваційних методів навчання зараховує групову роботу студентів, групові тренінги, мозкову атаку, дидактичні ігри, кейс-метод, мікрвикладання, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум» (Туркот, 2011, рр. 274–339).

На першому етапі роботи можна опрацювати такі теми: «Пунктуація як система правил про вживання розділових знаків», «Розділові знаки між однорідними членами речення», «Розділові знаки в реченнях з відокремленими членами», «Розділові знаки між частинами складного речення». Пропонуємо для роботи наступні вправи:

1. Вправа на розпізнавання пунктограм

Завдання. Прочитайте речення згідно з розділовими знаками, простежте за інтонацією. Знайдіть однорідні члени речення. Обґрунтуйте їх однорідність чи неоднорідність.

1). *Котилось над містом високе, рожеве, тепле сонце, як матір'ю спечений хліб* (Б. Олійник).

2). *Котилось над містом високе рожеве тепле сонце, як матір'ю спечений хліб.*

2. Дослідження-зіставлення

Завдання. Перепишіть, вставляючи на місці ризик, де треба, тире або коми. Аргументуйте правопис розділових знаків.

1. *Не вітер / буря над землею в замети клала білий сніг* (Л. Первомайський). 2. *Дужі хвилі ринуть / і ридають / і здіймаються все вгору* (Леся Українка). 3. *Хоч не зруйнована / руїна ся будова, з усіх кутків тут пустка вигляда* (Леся Українка). 4. *Шумів вітер за тином, по садках, поза хатами / листя жовте зривав* (А. Головка). 5. *Скільки дійсних випадків / і казок / і кривавих легенд було розказано цієї ночі* (А. Головка). 6. *Семен стояв ні в сих / ні в тих, тримаючи в руках торбинку* (М. Коцюбинський). 7. *Хмаривсь день якусь хвилину / потім знову зяснив* (П. Тичина). 8. *Рвонувсь гудок в безкрає небо / розлігсь по місту / і затих* (Р. Братунь).

3. Дослідження-відновлення

Завдання. Наведені речення перероблено із безсполучникових. Відновіть первісний вигляд цих прислів'їв, відкинувши сполучники. Між частинами складних безсполучникових речень поставте потрібні розділові знаки.

1. *Коли здобудеш освіту, то побачиш більше світу.* 2. *Якщо зле, то не гнися, якщо добре, то не пнися.* 3. *Якщо замолоду не вчишся, то на старість пожалієш.* 4. *Якщо хочеш їсти калачі, то не сиди на печі.* 5. *Не поспішай поперед батька в пекло, бо не знатимеш де й сісти.* 6. *Більше діла, а менше слів.* 7. *Слово не горобець, бо коли вилетить, то не зловиш.* 8. *Брехня мов куля зі снігу, бо що далі котиться, то більша стає* (Народна творчість).

4. Дослідження-моделювання

Завдання. Переробіть речення так, щоб невідокремлені поширені узгоджені означення стали відокремленими і навпаки.

1. *Тепла ніч, напоєна степовими пахощами, пропливала над Асканією* (О. Гончар). 2. *У відкритім степу ні душі, лише де-не-де бовваніє похилена вітром тичка з соняшничини* (О. Гончар). 3. *В заволоченому хмарами небі не вгледіти жодної зірки* (Н. Рибак). 4. *Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь* (М. Коцюбинський). 5. *В небі мерехтіли густо посіяні, по-літньому веселі зорі* (Ю. Збанацький). 6. *Над берегом послався невеликий, густо зацвічений білою ромашкою луг* (В. Козаченко). 7. *Одягнений у хвою, шумить дрімучий темний бір* (Н. Забіла).

На другому етапі роботи на основі морфолого-синтаксичного матеріалу, що забезпечуватиме реалізацію зв'язку з граматикою пропонуємо опрацювати теми: «Розділові знаки в простому неускладненому реченні»; «Пунктуація при конструкціях, граматично не пов'язаних із членами речення»; «Розділові знаки в складних реченнях»; «Способи передавання чужого мовлення».

1. Вправа на розпізнавання пунктограм

Завдання. Записати речення, розставивши розділові знаки, пояснити пунктограми. Підкреслити вставні слова та словосполучення, указати їхні групи за значенням.

1. *Даруйте на слові але я вас не зрозумів* (Панас Мирний). 2. *Коваль здається сам не зрозумів* (В. Сосюра). 3. *На мою думку такого наказу виконувати не слід* (І. Ле). 4. *А поду-*

майте пане може ви в молодості когось обра-
зили? (Л. Павленко). 5. Пам'ятається один із
льотчиків розповідав про кружляння над Киє-
вом (О. Гончар). 6. Там кажуть з гір усю країну
видно (Леся Українка).

2. Дослідження-міркування

Завдання. Запишіть речення, правильно роз-
ставивши розділові знаки. Перерахуйте умови,
за яких потрібно вживати кому.

1. Сором і розпач і невимовний жаль і без-
ліч інших гострих почувань охопили мою душу
і скрутили її і пригнули (О. Довженко). 2. Про-
кинулась Марія ні жива ні мертва ще ні світ ні
зоря. 3. Чи співали чи плакали зорі на неба ля-
нім полотні?.. 4. Місяць струменів холодним
срібним світлом (З журналу).

3. Дослідження-моделювання

Завдання. Із простих речень побудуйте
складносурядні. Поставте відповідні розділові
знаки, поясніть їх уживання.

1. Із-за левад вплив місяць. Стало видніш
од нього – місячно. 2. Восени він приїде додому
змужнілий засмаглий. Та весною прибуде змуче-
ний невпізнаний. 3. Місяць вийшов із-за хмари.
Стало видно, наче вдень. 4. Гуде пташиним
співом ліс. Найгучніше в цьому гулі виводить
іволга.

Для закріплення знань, умінь і навичок та
для результативності освітнього процесу фор-
мування пунктуаційної компетентності май-
бутнього учителя початкових класів на цьому
етапі роботи з пунктограмами студентам можна
запропонувати такі **конструктивні вправи**
й творчі завдання:

1. Написати твір-мініатюру «Осені подих
терпкий», будуючи висловлювання так, щоб
у ньому були приклади повторених на занятті
пунктограм у простому реченні.

2. Скласти лінгвістичну розповідь на тему
«Пунктограми у простому реченні», проілюстру-
вати всі правила власними прикладами.

3. Розробити 2–3 вправи з теми «Тире між
підметом та присудком» (оригінальні – за
типом «Лінгвістичні ігри на заняттях з україн-
ської мови»).

Метою третього етапу роботи з пунктогра-
мами є систематизація, коригування й погли-
блення пунктуаційних умінь і навичок майбут-
нього вчителя початкових класів.

Для унаочнення питання дотримання пунк-
туаційних норм і вмотивування потреби їх

вивчення студентам можна запропонувати під-
готувати дослідницький проект на тему «Пунк-
туація української мови». Під час виконання
проекту здобувачі освіти розробляють анкету
й проводять опитування серед студентів окре-
мої спеціальності / факультету, щоб виявити:
розуміння поняття «пунктуація»; міркування
щодо важливості дотримання пунктуаційних
норм; складні пунктуаційні теми; «найбільш
уживані» розділові знаки, а також ті, якими
найчастіше «нехтують» у писемному мовленні;
причини недотримання пунктуаційних правил.

На цьому етапі навчання пропонуємо вико-
ристовувати різні типи вправ із переважанням
конструктивних і творчих завдань:

1. Вправа-дослідження граматичних осо- бливостей структур у складі речення та їх пунктуаційне оформлення

1. Записати речення. Дослідити граматичні
особливості структур зі складниками як, мов,
наче, ніби та ін. у складі речення, вставити про-
пущені розділові знаки, пояснити пунктограми:

1. Моя любов як море, що висохнуть не
може... (В. Сосюра). 2. Люби свій край! Як
океан глибока твоя любов нехай не тоне в млі!
(В. Сосюра). 3. Благословенна в болях ран сте-
пів широчина бездонна що як зелений океан тече
круг білого Херсона (М. Рильський). 4. Любить
Україну як сонце любить як вітер, і трави, і води
(В. Сосюра). 5. Листку подібний над землею
що вітер з дерева зрива хто мову матері своєї
як син невдячний забува (В. Сосюра). 6. Нема
такого хліба на землі як той що моя мати випі-
кала на листі горіховому в печі.

2. Дослідження-трансформація

Поясніть, як розділові знаки змінюють зміст
поданих речень.

1. Він **певно** знає (М. Коцюбинський). – Він,
певно, знає. 2. Антін **очевидно** вагався (М. Коцю-
бинський). – Антін, **очевидно**, вагався. 3. Він
здається мертвим. – Він, **здається**, мертвий.

3. Вправи на редагування тексту

1. Записати текст, зредагувавши його відпо-
відно до мовних норм.

Був травень ніч стояла погідна місячна де/
не/де білими сніговими вогниками переблиску-
вали зірки але їх було мало і світло їхне здава-
лося слітим (у,в) пов..ні місячного сяйва.

На узбіч..і горбилася верба (й,і) по її похи-
лому до/низу гіл..ю збігав бе(з,с)листим пото-
ком пр..марний блиск і в тому блиску відчувався

подих не/живого наче верба була опромінена мертвим усміхом (Є. Гуцало).

4. Творчі завдання

1. Напишіть твір «Бути людиною – це відчувати свою відповідальність», використовуючи речення з тире.

2. Складіть твір-розповідь «Цікавий випадок із мого життя», використовуючи речення з прямою мовою.

Під час навчання пунктуації української мови можна поєднати інтерактивний та ситуаційний методи, коли студенти одночасно працюють у малих групах над різними ситуаційними завданнями, а після завершення презентують на загал результати обговорення. Наголосимо, що інтерактивну роботу складно організувати без технічних засобів навчання, особливо за умов почергового виконання неоднакових завдань у різних групах. Так, коли студенти окремої робочої групи коментують виконане, на екрані, як правило, висвітлюється початкове завдання. З одного боку, це значно полегшує підготовку викладача до організації та проведення заняття, з іншого – спрощує процес сприймання інформації і дає змогу іншим учасникам освітнього процесу спостерігати за ходом думки доповідачів, перевіряти правильність пояснення, ставити уточнювальні запитання.

Формування пунктуаційної компетентності неможливе без ефективно організованої самостійної роботи. На думку В. Вітюк, упродовж останніх років становлення й розвитку української вищої освіти спостерігаємо зміщення акцентів із процесу викладання на процес навчання майбутніх фахівців, а відтак і збільшення часу на позааудиторну самостійну роботу за рахунок зменшення аудиторної (Вітюк, 2019, р. 37).

На основі опрацьованої літератури робимо узагальнення про значення самостійної роботи, яка: 1) виробляє в студентів уміння орієнтуватися в інформаційних потоках; 2) формує психологічну настанову на систематичне розширення й поглиблення знань; 3) забезпечує двобічний зв'язок між студентом і викладачем; 4) посилює інтерес до вивчення філологічних дисциплін; 5) сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів; 6) дає змогу об'єктивно оцінити рівень набутих у результаті вивчення предмета компетентностей; 7) окреслює шляхи професійного зростання студентів.

Пропонуємо завдання для самостійної роботи здобувачів вищої освіти:

1. Випишіть із художньої літератури 5–6 речень із прямою мовою, поясніть правопис пунктограм. Перетворіть 3 речення з прямою мовою в речення з непрямою мовою. Поясніть зміну розділових знаків, зазначте вид синтаксичної конструкції.

2. Напишіть міні-твір «Портрет справжнього вчителя», використавши вставлені конструкції.

3. Напишіть твір-роздум за цитатою: «Десь на дні мого серця Заплела дивну казку любов» (П. Тичина).

4. Напишіть твір «Пори року в поезії, музиці, живописі». Опишіть власні переживання від дії на вас одного з видів мистецтв, використовуючи речення з відокремленими членами речення.

5. Складіть речення, ввівши в них цитати, вислови видатних людей про сучасну історію. Поясніть постановку розділових знаків.

6. Складіть лінгвістичну розповідь на тему «Пунктограми у складному реченні», проілюструйте всі правила власними прикладами.

Крім перерахованого вище, рівень сформованості пунктуаційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів залежить від роботи над пунктуаційними помилками, яка потребує ретельної підготовки та систематичного вправлення над покращенням культури писемного мовлення. Така робота дає змогу оцінити рівень засвоєння знань, передбачити труднощі під час вивчення певних правил і запобігти помилкам у майбутньому.

До пунктуаційних помилок призводить ігнорування принципів уживання розділових знаків (синтаксичного, смислового, інтонаційного).

До пунктуаційних помилок належать порушення, пов'язані з неправильним уживанням розділових знаків під час членування мовлення на речення, речення – на його частини. Пунктуаційними помилками вважаються пропуск або постановка зайвого розділового знака, вживання розділового знака не в тому місці, де він має стояти, необгрунтована заміна одного знака іншим, перенесення розділового знака на новий рядок.

Із метою запобігання пунктуаційних недоліків студент повинен їх аналізувати, добирати аналогічний приклад лексеми з тією ж пунктограмою, вводити її в речення й обгрунтовувати постановку відповідного знака. Варто зазначити, що роботу над помилками треба прово-

дити систематично і до того часу, доки студент писатиме пунктуаційно правильно.

Для виявлення й виправлення помилок пропонуємо використовувати метод взаємоперевірки. За його допомогою студенти, зокрема, виробляють пунктуаційну пильність і вчать редагувати чужий текст.

Практичне опанування пунктуаційної системи української мови передбачає послідовне засвоєння пунктуаційних закономірностей за допомогою правил, системи пунктуаційних вправ і завдань, традиційних та інноваційних методів навчання. До системи роботи входить повторення теоретичного пунктуаційного матеріалу та його закріплення, застосування знань у стандартних і нестандартних умовах, а також контроль і корекція знань, умінь і навичок.

Пропонована методика формування пунктуаційної компетентності в майбутніх учителів початкових класів відповідає засадам компетентнісного підходу, тому активне впровадження її створить сприятливе середовище для виховання висококваліфікованих спеціалістів із чіткими етичними орієнтирами й ціннісними настановами, здатних творчо й критично мислити, нестандартно вирішувати лінгвістичні завдання, постійно вчитися й удосконалювати професійні навички.

Висновки. Опрацювання пунктуаційного матеріалу на якісно новому рівні осмислення й узагальнення зумовлює потребу в розширенні діапазону самоосвітньої діяльності студентів на засадах інтеграції у вивченні фахових дисциплін та використанні потужного дидактичного ресурсу електронних засобів навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біляєв О. М. Вправи в навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 6. С. 2–6. URL: <http://www.ukr-in-school.edu.ua.net/id/197> (дата звернення: 5.10.2022).
2. Вітюк В. В. Самостійна робота у процесі формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічний часопис Волині* : науковий журнал. Луцьк : СЛУ імені Лесі Українки, 2019. № 4(15). С. 36–43.
3. Гуйванюк Н. В. Основи пунктуації сучасної української мови : навч. посібник. Чернівці : Рута, 2002. 117 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
5. Караман С. О. Принципи української пунктуації. К. : Літера, 2011. 560 с.
6. Ковальчук Н. П. Лінгвістичні принципи української пунктуації. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії* : зб. наук. пр. Рівне : РДГУ, 2003. Вип. 11. С. 133–138.
7. Кучерук О. А. Методи навчання мови в українському педагогічному дискурсі. *Вісник Львівського університету*. 2010. Вип. 50. С. 246–253.
8. Оргинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
9. Терлак З. М. Пунктуаційний словник-довідник. Львів : Апріорі, 2019. 396 с.
10. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. К. : Кондор, 2011. 628 с.
11. Український правопис. К. : Наук. думка, 2019. 392 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019> (дата звернення 01.10.2022).

REFERENCES:

1. Biliaiev O. M. (2004) Vpravy v navchanni movy. *Ukrainska mova i literatura v shkoli* [Exercises in language learning]. № 6. S. 2–6. URL: <http://www.ukr-in-school.edu.ua.net/id/197> (data zvernennia: 5.10.2022) (in Ukrainian).
2. Vitiuk V. V. (2019) Samostiina robota u protsesi formuvannia pravopysnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Independent work in the process of forming the spelling competence of future primary school teachers]. *Pedahohichnyi chasopys Volyni* : naukovyi zhurnal. Lutsk : SNU imeni Lesi Ukrainky. № 4(15). S. 36–43. (in Ukrainian).
3. Huivaniuk N. V. (2002) Osnovy punktuatsii suchasnoi ukrainskoї movy [Basics of punctuation of the modern Ukrainian language] : navch. posibnyk. Chernivtsi : Ruta, 117 s. (in Ukrainian).
4. Zahnitko A. P. (2011) Teoretychna hramatyka suchasnoi ukrainskoї movy Morfolohiia. Syntaksys [Theoretical grammar of the modern Ukrainian language. Morphology. Syntax]. Donetsk : TOV «VKF «BAO», 992 s. (in Ukrainian).
5. Karaman S. O. (2011) Pryntsyupy ukrainskoї punktuatsii [Principles of Ukrainian punctuation]. K. : Litera, 560 s. (in Ukrainian).
6. Kovalchuk N. P. (2003) Linhvistychni pryntsyupy ukrainskoї punktuatsii. [Лінгвістичні принципи української пунктуації]. *Aktualni problemy suchasnoi filolohii. Movoznavchi studii* : zb. nauk. pr. Rivne : RDHU. Vyp. 11. S. 133–138. (in Ukrainian).

7. Kucheruk O. A. (2010) Metody navchannia movy v ukrainskomu pedahohichnomu dyskursi [Language teaching methods in the Ukrainian pedagogical discourse]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Vypusk 50. S. 246–253. (in Ukrainian).
8. Ortynskyi V. L. (2009) Pedahohika vyshchoi shkoly : navch. posib. [Pedagogy of high school]. K. : Tsentri uchbovoi literatury, 472 s. (in Ukrainian).
9. Terlak Z. M. (2019) Punktuatsiinyi slovnyk-dovidnyk [Punctuation dictionary-reference]. Lviv : Apriori, 396 s. (in Ukrainian).
10. Turkot T. I. (2011) Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of high school] : navch. posibn. K. : Kondor, 628 s. (in Ukrainian).
11. Ukrainskyi pravopys [Ukrainian spelling]. (2019) K. : Nauk. Dumka, 392 s. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravo> (in Ukrainian).